

BOŽO REPE: MILAN KUČAN, PRVI PREDSEDNIK. Urednici Bronislava Aubelj in Špelca Mrvar. Založba Modrijan, Ljubljana 2015, 615 str.

Zgodovinar in redni profesor na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, plodovit pisec, prodorni raziskovalec sodobne slovenske, južnoslovanske in srednjeevropske zgodovine in vodilni analitik družbeno-političnih procesov v novejši slovenski zgodovini Božo Repe je končno zaključil pisanje težko pričakovane knjige o Milanu Kučanu. Njen naslov je *Milan Kučan, prvi predsednik*, in jo je v visoki nakladi 4000 izvodov izdala založba Modrijan. Delo, ki je že na zunaj primer »težke knjige«, sta uredili Bronislava Aubelj in Špelca Mrvar. Slednja je bila tudi urednica skrbno in preiščeno izbranih slikovnih prilog. Oprema in estetsko oblikovanje knjige je bilo v rokah Mojce Kumar Dariš, ki je skupaj z Dušanom Obštetarjem opravila tudi prelom. Avtor fotografije na naslovnici na barvnem ovitku trdih platnic je Srdjan Živulović/Bobo. Zajetno delo, ki je že pred izidom dvigovalo veliko prahu in sprožalo na stotine polemik, je vsebinsko razdeljeno na zelo zaokrožena in smiselna poglavja. Že po tem lahko sklepamo, da se je pisanja knjige lotil zgodovinar in raziskovalec, ki tematiko dobro pozna in ki želi tudi povprečnemu bralcu ponuditi v branje zanimivo in pregledno čtivo o Milanu Kučanu. Brez pretiravanja lahko zapišemo, da gre za izvrstno monografijo o politiku, ki je na Slovenskem dodobra zaznamoval več desetletij in je neločljivo povezan z nastajanjem in priznanjem samostojne

slovenske države. Pa naj bo to Kučanovim političnim nasprotnikom všeč ali ne, takšna so pač zgodovinska dejstva, ki jih avtor monografije niza na osnovi številnih, na trenutke celo preobsežnih in raznolikih zgodovinskih virov in dokumentov. Teh je očitno imel v izobilju, in ker se je dobro zavedal občutljivosti tematike, jih je zelo korektno analiziral in mnoge že v opombah pod črto navedel. Pri tem pa ni slonel zgolj na pisnih in ostalih virih ter uradnih dokumentih, pač pa je uporabil tudi pričevanja, ki so vsebino dodatno osvetlila in ji dala končno verodostojnost in historično objektivnost. Resnici na ljubo se moramo strinjati z avtorjevo oceno, da je obseg gradiva, na katerem temelji knjiga, ogromen in tako rekoč neobvladljiv, zato je bila selekcija več kot potrebna. In brez laskanja lahko zapišemo, da je bila kljub zahtevnosti in predvsem obsegu gradiva ta selekcija dobra, korektna in poštena. K še večji objektivnosti in popolnosti je svoje dodal tudi Milan Kučan, saj je z avtorjem knjige ves čas sodeloval in mu dal na voljo prav vsa gradiva, tudi osebne beležke in dnevniške zapise. Kučanova dolgoletna tajnica Marina Filipini mu je dala celo rokovnik vseh Kučanovih srečanj in sestankov od leta 1989 dalje (deli so v knjigi tudi objavljeni), o možu in očetu pa sta spregovorili še žena Štefka ter hčeri Ana in Špela.

Predgovor h knjigi je napisal Michel Rocard, Francoz in Evropejec, kot se je sam označil. Kučana je spoznal marca 2001 v New Yorku »kot predsednika Slovenije, ene izmed republik, nastalih iz države, ki sem jo dobro in že zelo dolgo poznal: Jugoslavije. Ta lepa država je razpadla v času zadnjega federalnega mandata pozabljenega premierja,

mojega prijatelja Anteja Markoviča ... Milanu Kučanu, ki je vodil Slovenijo že v času jugoslovanske federacije, je uspelo izpeljati stvari mojstrsko, tako da se je republika izognila strašni bratomorni vojni, kakršna je razdrobila, da ne rečem celo zmlela Balkan. V izjemno dejavnem političnem življenju mi je bilo dano spoznati kar nekaj osebnosti na zelo odgovornih položajih. Le redki med njimi so napravili name tako močan vtis kot Milan Kučan. Čeprav izhaja iz majhne države, ki naj bi bila zato manj pomembna, sodi Kučan v krog Winstona Churchilla, Nelsona Mandele, Denga Šjaopinga, Kofija Anana in še nekaterih velikih in pomembnih politikov 20. stoletja. Čas je za knjigo, posvečeno Milanu Kučanu, in spoznala bi jo lahko mednarodna javnost. Gre namreč za pomembno osebnost mednarodnega prizorišča in za prepričanega internacionalista«, je v tekoče berljivem predgovoru zapisal Michel Rocard in zaključil, da ga je Milan Kučan »vseskozi presenečal s preciznostjo svojih pogledov in močjo svojih prepričanij. Tak človek je dragocen tako za svojo državo kot za naš sodobni svet«. Kratek predgovor h knjigi je dodal avtor Božo Repe, ki je zelo jasno zapisal, »da je bil Kučan nepretrgoma več kot dve desetletji in še dolgo po izteku mandata daleč najbolj priljubljen slovenski politik. Hkrati pa so ga sistematično in strupeno, mirno lahko zapišemo patološko, napadali njegovi politični nasprotniki pa tudi nekateri mediji. Razsežnost protislovja – izjemne Kučanove priljubljenosti na eni strani ter preseženih političnih intrig in blokad na drugi – se v vsej celovitosti pokaže šele ob temeljitem proučevanju obdobja, v katerem je deloval, ter njegove politične vloge. Mnogi politiki slovenske tranzicije so pohiteli z

izdajanjem knjig – nekateri so jih izdali tudi več, v katerih naj bi bralcem predstavili 'pravo' resnico, sebi pa zagotovili mesto v zgodovini. Kučan se ni odločil za to«. Knjiga bo brez dvoma tudi zelo uporabna strokovna literatura. Bodoče generacije zgodovinarjev bodo Milana Kučana in njegov čas ocenjevale in vrednotile z večje, tudi časovne distance. Do tega imajo ne samo vso pravico, temveč tudi dolžnost, sploh na to, kar se nanaša na vrednostne sodbe o Milanu Kučanu kot politiku in državniku, pa tudi o njegovih potezah in odločitvah. Kot poudarja v predgovoru Repe, bodo na njihovo oceno vloge Milana Kučana zagotovo vplivali mnogi dejavniki, tudi prihodnji razvoj države in družbe v vseh pogledih, ne samo v ekonomskem. Lahko pa se strinjamo z njim, da »bodo teže zajele duh časa in se poglobile v vsa tista ozadja, ki jih lahko zazna le sodobnik oziroma nekdo, ki Milana Kučana in njegovo delo pozna že dve desetletji«. A pustimo to temo bodočim zgodovinarjem, neobremenjenim s Kučanom, s slovensko demokratizacijo in osamosvajanjem, pa tudi s Kučanovimi političnimi nasprotniki. Kučan jih nikoli ne označuje drugače kot politične tekmece, kar je tudi ena od njegovih odlik: razum, modrost in strpnost.

Knjiga je razdeljena na pet vsebinsko zaokroženih delov. Prvi del knjige ima štiri poglavja. V prvem z naslovom *Milan Kučan zasebno* spoznamo Kučanove starše in otroštvo, njegovo mladost, nazore in študij, ženo ter hčerki. V drugem poglavju z naslovom *Prva leta v politiki* se najprej seznanimo s Kučanovim študentskim aktivizmom in nato še z njegovim članstvom v sekretariatu CK ZKS. Tretje poglavje

nosi naslov *Od sekretariata CK ZKS do Skupščine*, v njem pa nam avtor predstavi Kučanovo delovanje v sekretariatu CK ZKS, čas po odstranitvi Kavčiča in Kučanovo funkcijo sekretarja SZDL. Zadnje poglavje z naslovom *Na vrhu republike* predstavi Kučana kot predsednika Skupščine SRS. Drugi del knjige je razdeljen na dve poglavji. V prvem z naslovom *Član predsedstva CK ZKJ* avtor opisuje Kučanova beograjska leta in srbsko-slovenski konflikt, v drugem, precej obširnejšem poglavju z naslovom *Predsednik predsedstva CK ZKS* pa čas prenove partije, sestop z oblasti in prehod v socialno demokracijo, opuščanje nadzora politične opozicije, razhod z ZKJ, Kučana, in zadnje obdobje ZKS, beograjske bitke, ustavni konflikt, Kučana in JLA, poglavje pa sklene s procesom proti četverici in njegovimi posledicami. Tudi tretji del knjige je razdeljen na dve poglavji. Prvo nosi naslov *Na vrhu države* in predstavlja Kučana kot predsednika predsedstva Republike Slovenije, govori o predsedstvu in kohabitaciji, o odvzemu orožja teritorialni obrambi in Deklaraciji za mir, zaključuje pa se s spravo in spravno slovesnostjo. Drugo poglavje z naslovom *Od plebiscita do samostojne države* je vsebinsko osredotočeno na plebiscit za samostojnost in neodvisnost Slovenije, na priprave na osamosvojitve, na razglasitev samostojnosti in odločitev za obrambo in na vstop v mednarodno politiko. Naj vendarle izpostavim zgolj tematiko narodne sprave in spravno slovesnost 8. julija 1990 v Kočevskem Rogu. Vodila sta jo dr. Alojzij Šuštar in Milan Kučan. Ob tej priložnosti je imel Kučan zelo procljiv in premišljen govor, v katerem je med drugim dejal: »Vzemimo odgo-

vornost nase z vsem dostojanstvom in opravimo dejanje sprave, iskreno porojeno iz spoštovanja do umrlih, padlih in pobitih. Je kraj življenja in je kraj smrti. Je čas sovraštva in je čas strpnosti. Smo na kraju smrti. Pripravljeni in odločeni, da kot svoj čas sprejmemo čas strpnosti, medsebojnega razumevanja in skupne prihodnosti. Drugače naš današnji žalni zbor ne bi imel ne pravega smisla ne opravičila. Bile so priložnosti, da bi se stvari med vojno in še posebej ob njenem koncu in neposredno po njej uredile med nami drugače. Da bi že zdavnaj našli svoj mir v nesmiselni in apokaliptični vrtinec vojne proti svoji volji potisnjeni in razdeljeni sinovi in hčere slovenskega naroda. Mogoče nam je prepoznati okoliščine, dejstva pa so tudi posamična človeška ravnanja, ki so oteževala in celo preprečevala, da bi do današnjega dejanja sploh prišlo. Je pa tudi res, da so morala dozoreti splošna spoznanja, da je moralo priti do novega duha časa, da se lahko, tako iskreno upam, brez sovraštva v srcih in pretreseni ob sprejemanju še ene boleče resnice zadnje vojne spravimo s svojo lastno preteklostjo, da ji končno dovolimo, da postane zgodovina.« Žal moramo tem Kučanovim iskrenim razmišljanjem dodati, da tudi po 25. letih še vedno ni tako in da se zlasti s povojnimi žrtvami kar naprej manipulira za potrebe preživetega »kulturnega boja« in strankarske dnevne politike. Namesto da bi sledili Kučanovim (in Šuštarjevimi) besedam, da »Kočevski Rog, spokojno urejen in miren, ostaja in postaja zdaj eden simbolnih pomnikov zgodovine in prihodnosti tega občestva. Čez te kraje, ki jih obdaja nepregledni slovenski gozd in ki so prevotljeni z nedostopno podzemeljsko skrivnostjo, so šli najhujši viharji naše

bližnje preteklosti. Tu so nas pobijali. Tu smo se pobijali. Tu smo se borili in skrivali pred nasiljem. Tu smo zmagovali in skrivali zlo, ki sta ga povzročali naše bojevanje in zmagovanje. Tukaj se je zmaga pogosto sprevrčala v poraz. Kar se je zgodilo, iskreno obžalujemo! Končujemo, zdaj in tukaj. Bilo je.» Četrtil del knjige ima štiri poglavja, v prvem s pomenljivim naslovom *Prvi predsednik* dobimo vpogled v prve predsedniške volitve in v pristojnosti predsednika republike, spoznamo tranzicijo, človekove pravice, privatizacijo, spravo s preteklostjo in odnose z Rimskokatoliško cerkvijo. V drugem poglavju *Mednarodna politika* nam avtor predstavlja Kučanova potovanja v tujino in srečanja doma, srednjeevropsko povezovanje, Nato in EU in nekdanje jugoslovanske republike. Zanimivo je poglavje z naslovom *Konstrukti, zarote in afere*, v katerem je na prvem mestu Janez Janša, nato trgovina z orožjem in na koncu še afera »Depala vas«. Zadnje poglavje z naslovom *Drugič predsednik* prinaša Repetove zapise, ocene in analize o FAZ in Kučanu, o drugih predsedniških volitvah in »kontinuiteti« ter vizije in predsednikovo priljubljenost. Pred petim delom najdemo faksimile iz dnevnika Milana Kučana od maja do oktobra 2000. Peti del knjige prinaša zgolj eno poglavje z naslovom *Bivši predsednik*. V njem nam avtor predstavi status bivšega predsednika, njegovo mednarodno aktivnost, Kučanovo pričanje proti Miloševiću na haaškem sodišču, Forum 21, Milana Kučana kot posebnega poročevalca predsednika vlade RS za Bosno in Hercegovino, njegovo poročilo o Bosni in Hercegovini, in se zaključí z govorom Milana Kučana 27. julija 2015. V sklepnem delu knji-

ge je objavljena obsežna in pregledna kronologija, fotografije, bibliografija in imensko kazalo. Najbrž bi bilo koristno, če bi uredniki pred drugo izdajo (najbrž ni dvomov, da je ne bi dočakali) razmislili in dodali še povzetek v angleškem jeziku (in tudi nemškem). Podrobneje o sami vsebini ne kaže pisati, saj jo bodo bralci najlaže spoznali in razumeli skozi natančno branje knjige kot kompleksne in zaokrožene celote. Vse, kar bi bilo iztrgano iz konteksta, je lahko nekorektno in vsebinsko neprimerno, knjigo moramo brati in jemati kot zahtevno celoto od prve do zadnje strani. Morda si bodo bralci za razliko od avtorja laže razložili, zakaj toliko gneva in sovraštva v politično nenaklonjenem taboru do Kučana tudi potem, ko se je upokojil in prenehal opravljati politične funkcije. Za Repeta namreč še vedno ostaja uganka »*antagonistična percepcija Kučana. Razumel sem napade nanj, dokler je še potekal politični boj, zakaj se nadaljujejo še dandanes, pa si ne znam razložiti*«. Izziv več za bralčev razmislek!

»*Četudi so v knjigi tudi prvine, značilne za biografska dela, je to predvsem zgodovinska monografija, sloneča na času Milana Kučana*«, so med drugim poudarili v založbi Modrijan ob napovedih pred izdajo Repetove knjige. Ne zajema torej zgolj obdobja Kučanovih predsedniških mandatov, kakor utegne kdo pomisliti zaradi naslova, temveč mnogo daljše obdobje, »*vse od Kučanovega otroštva do danes. Repe tudi ni podlegel skušnjavi, kakršna je premagala že marsikaterega pisca: da bi svoj »subjekt« obravnaval v skladu s tem, ali mu je osebno naklonjen ali nasprotno. V knjigi so objavljeni tudi številni dokumenti, izjave in pričevanja, odlomki iz*

knjig, časopisov, spletnih medijev idr., ki podrobneje osvetljujejo Kučanov čas in okoliščine, v katerih je deloval predvsem kot politik. Avtorizirana biografija zajema obdobje od predsednikovega otroštva do danes. Vse do oddaje rokopisa in še med uredniško pripravo knjige je avtor sistematično zbiral gradivo ter se pogovarjal s Kučanom in njegovimi sodelavci.« Obsežna knjiga Milan Kučan, prvi predsednik vsebuje tudi bogato slikovno gradivo in dele Kučanovega dnevnika. Gre za prvo resno monografsko književno delo o »Kučanovem političnem življenju, o njegovem delu, pogledih, prepričanjih, vlogi. Knjiga se poskuša izogibati vrednotenju političnih potez, a že kronološki pogled in izbira tem, s katerimi se je Kučan ukvarjal, dokazuje, da gre, prvič, za vrhunskega politika, 'ki je poskušal delati v dobro skupnosti', in da je, drugič, avtor knjige v maniri marljivega zgodovinarja z zbiranjem virov in s pogovori s Kučanovimi sopotniki poskušal ponuditi čim natančnejši opis duha časa in človeka, ki je ta čas in to državo sooblikoval.« Najbrž k temu ni kaj dodati, knjigo je preprosto treba vzeti v roke, jo najprej prelistati, nato pa jo v miru prebrati in analizirati, šele nato pa tudi komentirati in ocenjevati. Monografija o Milanu Kučanu je povsem spodobno in berljivo ter razumljivo napisano zajetno delo, ki nam v mnogih pogledih osvetljuje in tudi dokumentira prelomni čas slovenske demokratizacije konec 80. let minulega stoletja in obdobje slovenskega osamosvajanja po letu 1990. Med vrsticami pa nam prinaša tudi dragocena sporočila o prepotrebni strpnosti, resnični dialoški, pragmatičnosti in razumnosti v politiki.

Marjan Toš

SLOVENSKI PRAVIČNI MED NARODI. Uredila Irena Šumi in Oto Luthar, založba ZRC SAZU (glavni urednik Aleš Pogačnik, recenzenta Ana Hofman in Martin Pogačar), Ljubljana 2016, 167 str.

Slovensko zgodovinopisje je bogatejše za novo knjigo z naslovom *Slovenski pravični med narodi*. Pri založbi ZRC SAZU sta izšli slovenska in angleška različica, obe pa sta uredila Irena Šumi in Oto Luthar. Knjiga je zagledala luč sveta po daljših pripravah in na pobudo številnih raziskovalcev judovske zgodovine na Slovenskem. Njena odlika je, da v zelo razumljivem jeziku, a še vedno dovolj historično poglobljeno, prinaša temeljne informacije o ljudeh, ki so pomagali Judom med drugo svetovno vojno. To je bilo izjemno tvegano dejanje, saj je vsem, ki bi jih pri tem odkrili, grozila smrt. Slovenska strokovna in siceršnja javnost to tematiko pozna iz številnih publicističnih zapisov, o njej so potekale tudi mnoge okrogle mize in javne tribune. Zdaj je vsebina zbrana na enem mestu, pregledno in z dodano bibliografijo, ki jo bodo lahko s pridom uporabljali vsi, ki jih ta tematika bolj zanima.

Predgovor h knjigi je napisala ena najboljših poznavalk holokavsta v Jugoslaviji Miriam Steiner Aviezer. Opozorila je, da se mora »vsaj nekaj Judov za svoje preživetje zahvaliti sočutnim in nenavadno pogumnim ženskam in moškim, ki so ogrozili lastna življenja, da so posamezne Jude rešili zanesljive smrti. Ta knjiga je posvečena prav takim slovenskim ženskam in moškim, od katerih večina med vojno sicer ni živel na slovenskem ozemlju, so pa izvirali iz Slovenije. Prvi del knjige opisuje